

Postavení Národní knihovny České republiky a její srovnání s dalšími vybranými evropskými národními knihovnami

Position of the National Library of the Czech Republic in Comparison with a Number of Other National Libraries of Europe

Mgr. Adolf Knoll / Národní knihovna České republiky, Klementinum 190, Praha 1 (National Library of the Czech republic)

Resumé:

Článek se zabývá srovnáním vybraných statistických dat několika národních knihoven. Data byla získána dotazníkovým šetřením s cílem porovnat postavení národních knihoven v zemích s obdobnou historií nebo o srovnatelné velikosti. Vyhodnocení dat je vztaženo k počtu obyvatel a výkonnosti ekonomik daných zemí.

Klíčová slova: národní knihovny, statistiky, financování, výkonnostní ukazatele

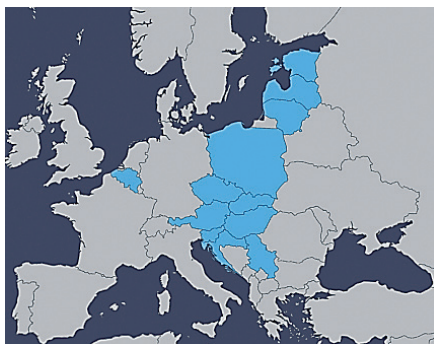
Summary:

The article concerns the comparison of selected statistical data from several national libraries. The data have been acquired via specific questionnaires with the aim to compare the status of the national libraries in the countries having similar history or size. The evaluation is made in relationship with the number of inhabitants and performance of their economies.

Keywords: national libraries, statistics, funding, performance indicators

Úvod

Velice často se setkáváme s požadavky srovnat činnosti a výkonnost naší národní knihovny s dalšími knihovnami resp. s dalšími národními knihovnami. Sepsat fundovaný text o postavení Národní knihovny České republiky ve srovnání se zahraničím by si vyžádalo dlouhodobou informační přípravu. Z tohoto důvodu nemůže být níže uvedený text vyčerpávající a je spíše pokusem poukázat na řadu věcí, které si neuvědomujeme nebo jsme je již zapomněli.

Obr. 1 Země, z jejichž národních knihoven byly získány odpovědi

O pomoc při získání ohraničeného okruhu statistických dat jsme požádali několik národních knihoven sousedních států nebo států s podobnou historií. Díky vynikajícím osobním vztahům s řediteli a dalšími pracovníky většiny z nich se nám podařilo velmi rychle získat reprezentativní a unikátní vzorek dat z roku 2017. Tento rok jsme volili z toho důvodu, že nejen knihovní statistiky, ale i ekonomická a demografická data příslušných zemí jsou již k dispozici.

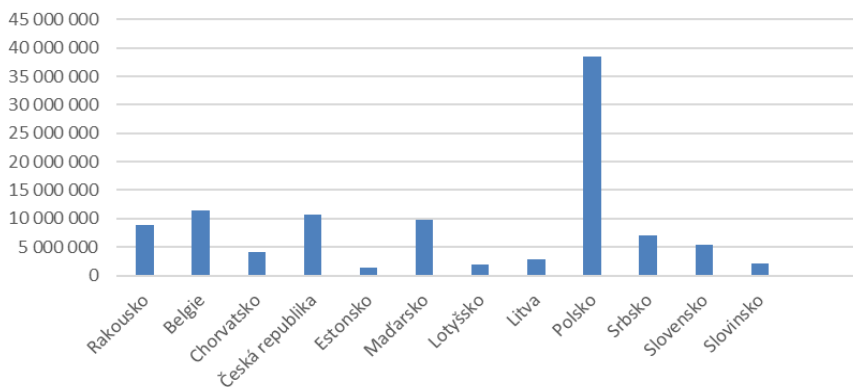
Nakonec se nám podařilo získat data z národních knihoven Belgie, Estonska, Chorvatska, Litvy, Lotyšska, Polska, Rakouska, Slovenska, Slovinska a Srbska. Osloveny byly ještě národní knihovny Běloruska, Dánska a Nizozemska, údaje o nich jsme však nezískali, resp. jsme na jejich získání nenaléhali, spíše jsme se omezili na dobrovolnou reakci a laskavost našich partnerů. Předem jsme vyloučili knihovny velkých zemí, jako jsou Velká Británie, Německo, Francie, Španělsko nebo Itálie, a zemí, u kterých jsme získání v tak krátkém čase nepředpokládali nebo příslušné národní knihovny by už nebyly pro náš vzorek relevantní především z pohledu jejich zaměření.

Národní knihovny totiž plní řadu funkcí, ale základní rozdíl mezi nimi lze spatřovat v oblasti budování jejich fondů: všechny se sice soustřeďují na domácí produkci dokumentů, ale některé z nich v podstatě stejně intenzivně i na zahraniční literaturu. Rovněž bývají různě bohaté pokud jde o historické fondy. Vše se odvíjí od toho, zda v místě nebo v zemi působí nebo nepůsobí ještě další instituce, které se těmto fondovým oblastem věnují. Na fondy jsou pak navázány služby a ty mohou jimi být přímo ovlivněny. Velmi důležitou je pak otázka jazyka dané země, protože tlak na získávání zahraniční literatury v cizích jazycích obecně nebude tak velký v zemích, jejichž úředními jazyky jsou ty velké světové, jako v Evropě němčina, angličtina, ruština, španělština a částečně itaština. Tam si uživatelé do značné míry vystačí pro řadu oborů se svým rodným jazykem a ani na knihovníky nejsou kladeny další jazykové nároky.

Výsledky statistických šetření

Již při srovnání počtu obyvatel zemí (viz graf 1), z jejichž národních knihoven máme data, je zřejmé, že svou velikostí se vymyká na jedné straně Polsko a na straně druhé pobaltské státy a Slovinsko.

Graf 1 Počet obyvatel

V prvé řadě je třeba si uvědomit, že pokud působí jakákoli národní knihovna v hlavním městě, které je současně i největším univerzitním centrem resp. v něm působí největší univerzita dané země, je z pohledu výdajů státu na provoz knihovnických služeb

v tomto prostředí téměř standardní, že vedle knihovny národní působí v místě i srovnatelně velká ústřední univerzitní knihovna, která však v této podobě Praze neexistuje, nebo je největší univerzita v jiném městě a pak působí tato univerzitní knihovna v tomto městě (Slovensko: Martin a Bratislava, Estonsko: Tallinn a Tartu). Ve srovnání s tím musí ale Národní knihovna České republiky de facto zajišťovat funkce obě, a z tohoto pohledu je třeba posuzovat i získaná data.

V širším kontextu nadto všude působí v hlavních městech nebo velkých centrech (a také u nás) i velké ústřední/národní/státní knihovny technické, lékařské, zemědělské atp. a samozřejmě i knihovny městské.

Ve velkých zemích je pak kromě hlavních měst velkých univerzitních center více, respektive, největší nebo nejnámější univerzity jsou jinde: Londýn vs. Oxford a Cambridge, Brusel vs. Lovaň (Leuven), Bern vs. Lausanne/Ženeva/Curych, Stockholm vs. Uppsala, Bukurešť a/vs. Kluž atp.

Situace v zemích, z jejichž národních knihoven byla získána statistická data, je různá:

- v Bruselu působí několik univerzit, ústřední univerzitní knihovna neexistuje, neboť díky specifické belgické federaci jsou univerzity rozděleny mezi valonskou (francouzskou) a vlámskou komunitu (největší univerzita v zemi je však Katolická univerzita v Lovani) a i v rámci těchto univerzit jde spíše o síť fakultních knihoven. Svým způsobem je to situace podobná Praze, dále však uvidíme, že Národní knihovna Belgie univerzitám zřejmě neslouží v rozsahu naší národní knihovny a soustřeďuje se jen na národní funkce, tj. funkce založené na akvizici a dlouhodobém uložení domácích dokumentů;
- v Lublani a Záhřebu se národní knihovny oficiálně nazývají *národní a univerzitní knihovna* a i z pohledu příslušných univerzit (samy tyto univerzity odkazují na tyto knihovny ze svého webu jako na své ústřední univerzitní knihovny) jsou považovány také za knihovny univerzitní;
- v ostatních případech působí ve městě, jež je sídlem národní knihovny, paralelně také velká univerzitní knihovna nebo taková knihovna působí v univerzitním centru té které země (Estonsko, Slovensko). Jde o tyto univerzitní knihovny (viz tab. 1).

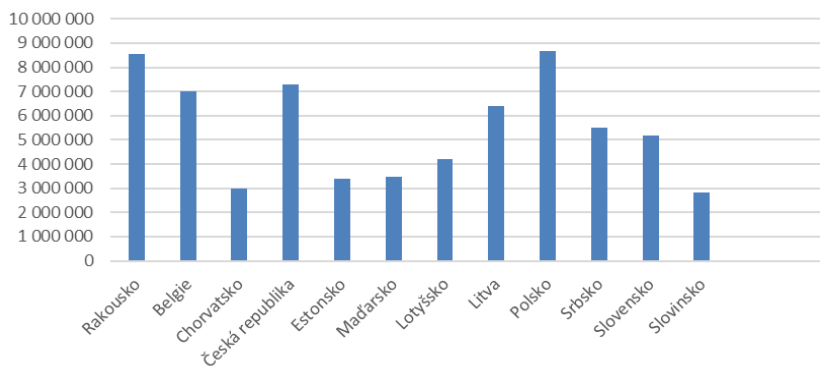
Tabulka 1 Univerzitní knihovny v největších univerzitních centrech daných zemí

Stát	Název univerzitní knihovny	Sídlo knihovny	Rok založení	Počet svazků
Estonsko	Tartu Ülikooli Raamatukogu	Tartu	1802	3,7 mil. sv.
Litva	Vilniaus universiteto biblioteka	Vilnius	1579	5,4 mil. sv.
Lotyšsko	Latvijas Universitātes bibliotēka	Riga	1862	1,7 mil. sv.
Polsko	Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie	Varšava	1816	3,0 mil. sv.
Maďarsko	ELTE Egyetemi Könyvtár	Budapešť	1561	2,0 mil. sv.
Rakousko	Universitätsbibliothek Wien	Vídeň	1365	7,0 mil. sv.
Slovensko	Univerzitná knižnica Bratislava	Bratislava	1919	2,7 mil. sv.
Srbsko	Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“	Bělehrad	1844	1,5 mil. sv.

Česká republika z tohoto pohledu, tj. tím, že v Praze jako sídle Národní knihovny České republiky nezřizuje velkou ústřední univerzitní knihovnu, šetří na úkor knihovnických služeb velké finanční prostředky. Neobstojí ani argument, že Univerzita Karlova má knihovny na fakultách a katedrách, ty mají ústřední univerzitní knihovny v zahraničí také vedle knihovny centrální a je tomu tak i v řadě dalších zemí (např. Norsko, Portugalsko, Rumunsko...).

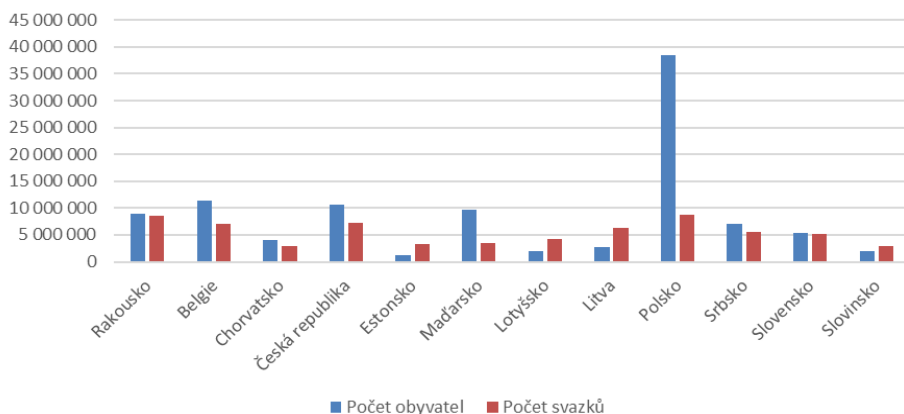
Porovnání velikosti národních knihoven sledovaných zemí podle objemu jejich fondů ukazuje graf 2. Česká republika podle tohoto ukazatele patří k zemím se spíše velkou národní knihovnou:

Graf 2 Objem fondů národních knihoven

Jestliže však do tohoto grafu promítneme počet obyvatel daných zemí, dostaneme graf vyjadřující, kolik knih má v dané národní knihovně každý obyvatel státu (graf 3):

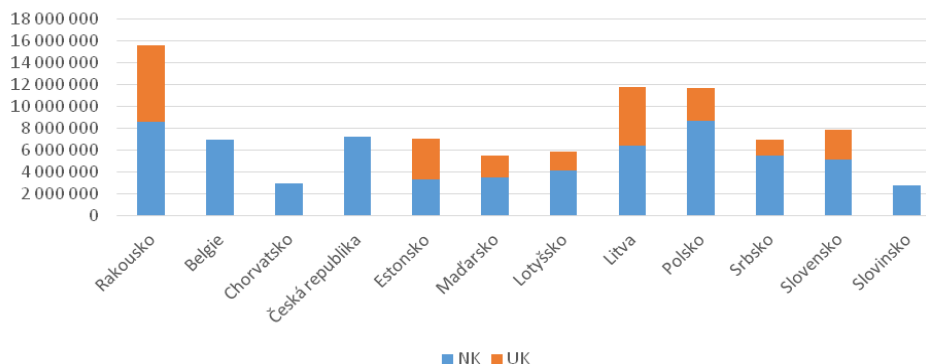
Graf 3 Srovnání počtu obyvatel s objemem fondů národních knihoven

Je zřejmé, že některé malé země (Estonsko, Lotyšsko, Litva, Chorvatsko, Slovinsko) mají z tohoto pohledu relativně velké národní knihovny; lze to vysvětlit tím, že tyto země byly v minulosti součástí velkých státních celků a akvizice, zejména díky bohatství povinných výtisků, byla ovlivněna velikostí dřívějšího teritoria (SSSR, Jugoslávie, Rakouské císařství).

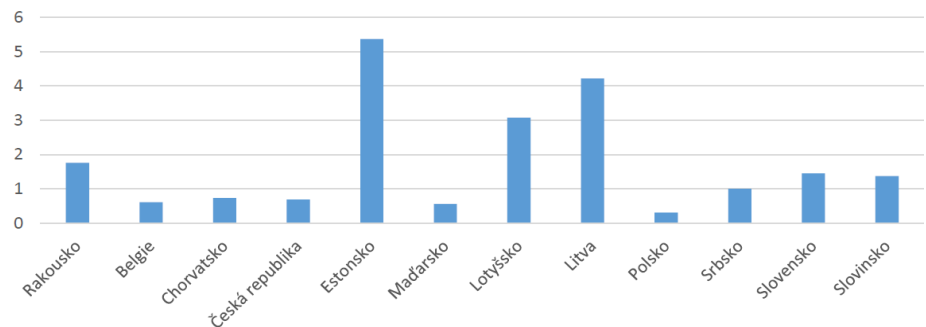
Zajímavé je „sečíst“ fondy národních knihoven a ústředních univerzitních knihoven, abychom získali představu o objemu této základní knihovnicko-informační dimenze v daném místě resp. zemi. Máme pak v pomyslném centrálním systému „národní knihovna (NK) + ústřední univerzitní knihovna (UK)“ v daných zemích k dispozici tyto objemy knihovních fondů (graf 4):

Graf 4 Objemy fondů národních knihoven spolu s ústředními univerzitními knihovnami v největších univerzitních centrech

Pokud tato data promítneme do velikosti země z hlediska počtu obyvatel, ukáže se, že Česká republika vůbec nepatří k premiantům a že situace v úhrnném zabezpečení národní a vědecké funkce je u nás poněkud tristní a nemůže se neodrazit na informačním zabezpečení univerzitních studijních oborů, které zejména v Praze není vůbec dobré (viz graf 5):

Graf 5 Množství knih na jednoho obyvatele: národní knihovna a ústřední univerzitní knihovna (viz tab. 1) celkem

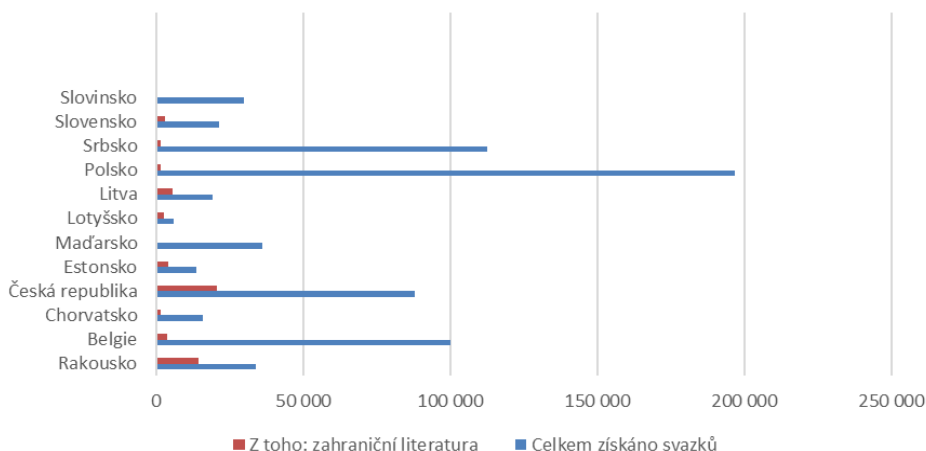

Samozřejmě, že si tento graf 5 zaslouží komentář u vědomí již výše uvedeného: v Belgii se největší univerzita nachází v Lovani a federální národnostní uspořádání v zemi vč. Bruselu není typické pro další země, proto v Belgii nebyly fondy univerzitních knihoven započítány. Polsko se svou velikostí podstatně vymyká našemu srovnání a navíc graf bere v úvahu jen univerzitní knihovnu ve Varšavě, přičemž v Polsku je řada dalších velkých univerzitních center s vynikajícími a velkými univerzitními knihovnami (Krakov, Vratislav, Toruň, Gdaňsk, Poznaň, ...). Na druhé straně dokonce i Slovinsko (Lublaň) a Chorvatsko

(Záhřeb) při sloučení národní a univerzitní funkce jsou na tom lépe než Česká republika (Praha). Neuspokojení informačních potřeb pro badatele je v Praze (České republice) o to akutnější, že Národní knihovna České republiky je dlouhodobě ochromená rekonstrukcí budov, a jak je i z grafu zřejmé, ani nemá příslušně dimenzovaný fond.

Jiný pohled na věc nabízí níže uvedený graf 6, ve kterém je porovnávána celková roční akvizice knih a podíl zahraniční literatury na ní. Pokud totiž knihovna kromě funkce národní chce vykonávat seriózně i funkci vědeckou (univerzitní), bez zahraniční literatury se neobejde.

Graf 6 Podíl zahraniční literatury na celkové akvizici knih

Dvě národní knihovny (Slovensko a Maďarsko) zvlášť akvizici zahraniční literatury nevykázaly a i v dalších případech (kromě Rakouska a České republiky) není akvizice zahraniční literatury početně/svým podílem významná. V případě Rakouské národní knihovny však může jít o německojazyčnou literaturu z dalších zemí, zejména z Německa a Švýcarska (ve Vídni funguje velká ústřední univerzitní knihovna, viz výše), v žádném případě u výše uvedených knihoven nejde o tak široký rozsah akvizice z hlediska jazyků a zemí provenience, jaký pro vědeckou a studentskou obec České republiky zajišťuje Národní knihovna České republiky.

Z grafu tedy jasně vyplývá, že naše národní knihovna (i díky Slovanské knihovně, významné slavistické instituci, jež je její součástí) na rozdíl od ostatních srovnávaných knihoven výrazně plní funkci vědecké knihovny zahraniční literatury, tj. doplňuje funkci ústřední knihovny univerzitní, která v Praze chybí. Ve srovnání s výše uvedenými skutečnostmi, zejména pokud jde o velikost fondů v systému „národní knihovna plus ústřední univerzitní knihovna největší univerzity v zemi“ (viz graf 5) však nutně může plnit tuto funkci pouze nedostatečně, protože na ni nemá dostatečně dimenzované knihovní fondy. Příčinou je dlouhodobý nedostatek finančních prostředků na akviziční činnost.

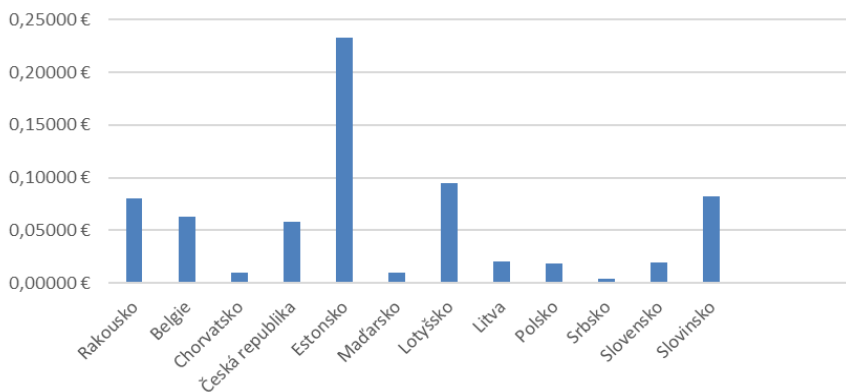
Sociálně vzdělanostním důsledkem je potom neochota studovat původní prameny, soustředění se studentů pouze na recyklaci často již dříve recyklovaného poznání a z toho vyplývající neschopnost zdravě pochybovat, což se negativně projevuje v generování nového poznání a absenci širšího kulturního rozhledu... – s tím se setkáváme denně ve sdělovacích prostředcích a všude kolem nás.

Domácí literatura je v případě národních knihoven ve své velké většině získávána zdarma na základě národních zákonů o povinném výtisku, ale literatura zahraniční,

ať z přímých nákupů nebo z mezinárodní výměny publikací, musí být založena na reálném akvizičním rozpočtu. Z hlediska významu Národní knihovny České republiky, která na rozdíl od většiny srovnávaných knihoven supluje i neexistující ústřední univerzitní knihovnu, je pro nás nesmírně důležitý akviziční rozpočet, abychom obě funkce mohli v zájmu veřejnosti plnit a informační potřeby byly nasyceny. U vědomí této skutečnosti není povzbudivé ani poměrné srovnání rozpočtů na akvizici národních knihoven vztahených k počtu obyvatel dané země, tj. kolik průměrně každý obyvatel dané země „dává“ na akvizici fondu své národní knihovny (viz graf 7).

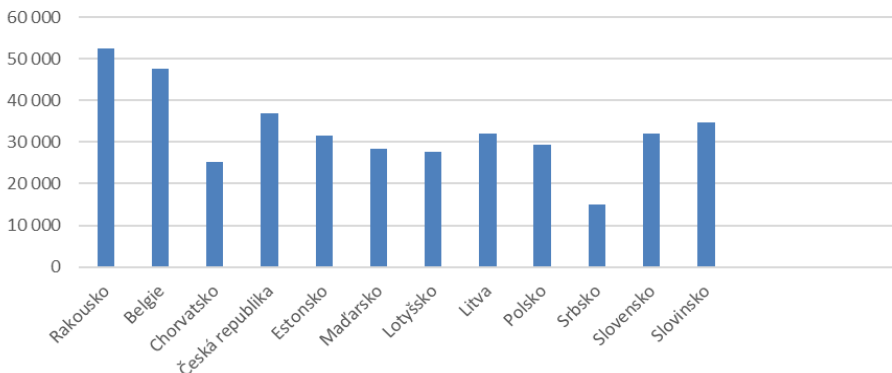
Samozřejmě, že toto srovnání částečně „kulhá“, protože většina národních knihoven plní pouze úzce vymezené národní funkce a silný akviziční rozpočet tudíž nepotřebuje. Je však zajímavé, že některé země s nižším HDP na jednoho obyvatele i bez potřeby zajištění vědecké funkce národní knihovny v oblasti zpřístupňování zahraniční literatury věnují na akvizici národní knihovny oproti ČR více prostředků (Estonsko, Lotyšsko, Slovinsko).

Graf 7 Akviziční rozpočet národní knihovny na jednoho obyvatele země

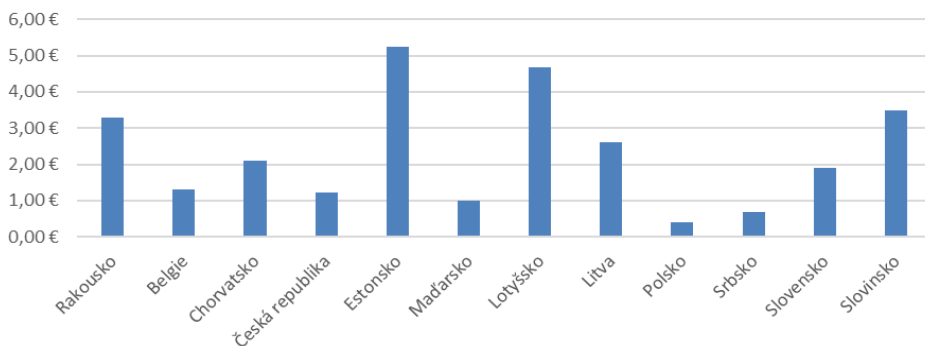
Tím se dostáváme k celkovému finančnímu zajištění činnosti národních knihoven. Ke srovnání se nabízejí provozní rozpočty, tj. rozpočty očištěné o účelové dotace a projektové financování. Uvedené země jsou různé bohaté, v přepočtu dle parity kupní síly jejich HDP na jednoho obyvatele pak srovnání vypadá takto (graf 8):

Graf 8 HDP na jednoho obyvatele dle parity kupní síly v USD

Provozní rozpočet národních knihoven na jednoho obyvatele však vypadá zajímavěji; graf 9 ukazuje, kolik stojí každého obyvatele jeho národní knihovna:

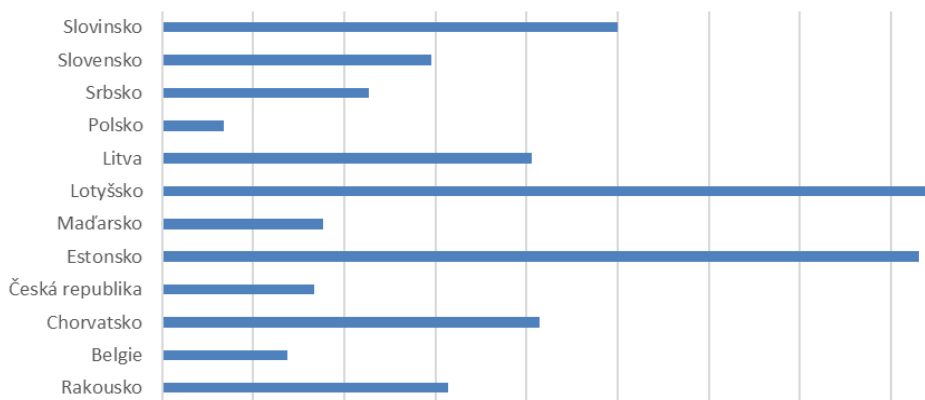
Graf 9 Rozpočet národních knihoven přepočítaný na jednoho obyvatele

To je pro Českou republiku velmi špatná vizitka a je o to horší, že naše národní knihovna navíc, jak bylo řečeno a ukázáno výše, supluje dvě funkce. V důsledku vlastně každý Estonec dává na svou národní knihovnu téměř pětkrát víc než každý Čech, přičemž Estonská národní knihovna plní jen jednu funkci z oněch dvou, které plní naše národní knihovna.

Velmi výmluvný je také poměrný graf, kdy se zohlední i síla ekonomiky a objem provozního rozpočtu se pak vztáhne na jednoho obyvatele (graf 10):

Graf 10 Poměrná zátěž provozního rozpočtu na jednoho obyvatele při zohlednění HDP na hlavu dle parity kupní síly

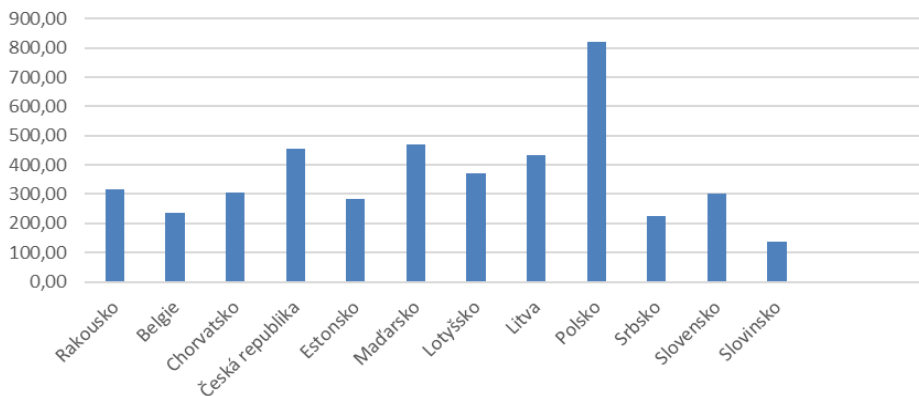

Vidíme, jak relativně bohatá země, jako je Česká republika, na financování své národní knihovny doslova skrblí, vždyť více dává i takové Srbsko, jehož HDP (viz graf 8) na jednoho obyvatele je téměř 2,5x nižší (2,44x), nemluvě o řadě dalších zemí. Relativně méně dává Polsko (ale to může být typické pro velmi velké země) a o něco méně mnohem bohatší Belgie, v jejíž národní knihovně není výrazná akvizice zahraniční literatury, tudíž je zde financována pouze funkce národní.

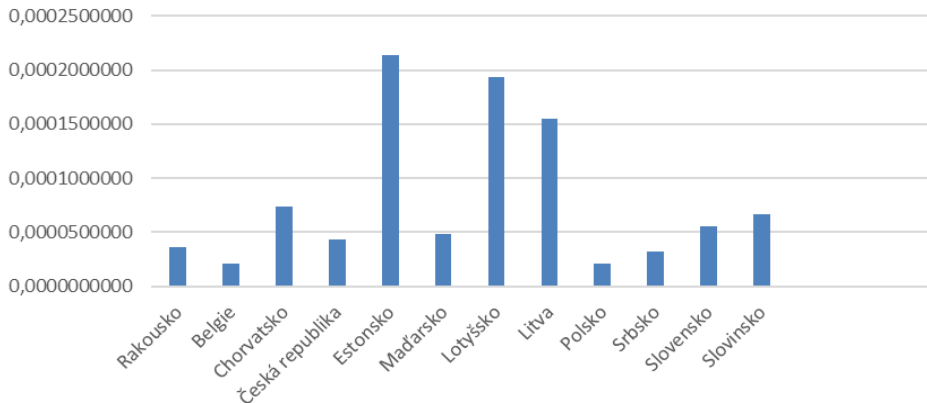
Často sledovaným ukazatelem také bývá počet zaměstnanců resp. počet pracovních míst. V absolutních číslech vypadá srovnání takto (graf 11):

Graf 11 Počet pracovních míst národních knihoven

Ale po vztažení velikosti knihovny podle počtu pracovních míst k počtu obyvatel dané země se tento graf výrazně promění:

Graf 12 Počet pracovních míst (FTE) v národních knihovnách vztažených k počtu obyvatel dané země

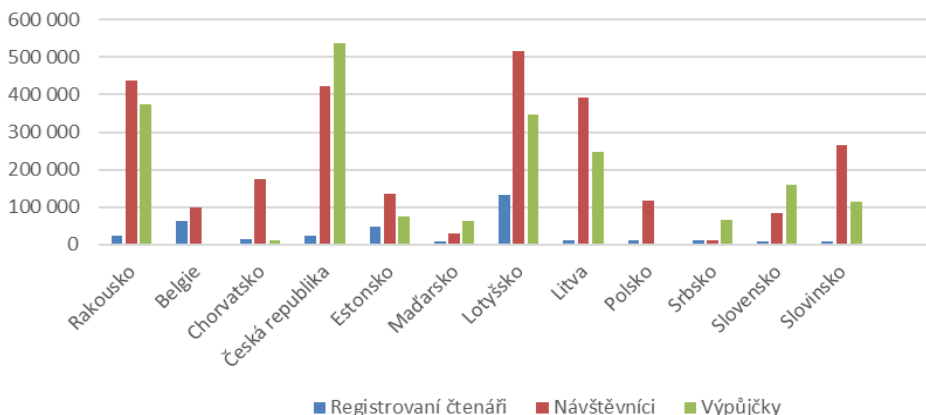

Naše národní knihovna, která má v absolutním měřítku dost pracovníků (ale vykonává dvě důležité funkce), je v relativním srovnání spíše u dolní hranice, jinými slovy její provoz v rámci země z hlediska osobních nákladů a počtu míst není drahý, spíše naopak.

Výkony knihoven se často měří údaji, které dokládají interakci s jejich uživateli. Jde o údaje jako počet registrovaných čtenářů, počet návštěv nebo počet výpůjček. Polská ani belgická národní knihovna počty výpůjček neudávají, neboť z pohledu jejich základního poslání není zřejmě tento údaj relevantní. Česká národní knihovna tyto údaje sleduje (bedlivě je sleduje zejména zřizovatel), ale vinou dlouholeté rekonstrukce budov se tyto údaje o výkonech knihovny snižují. Jaké je však překvapení, když Národní knihovnu České republiky srovnáme s dalšími národními knihovnami ve vzorku: máme

největší počet výpůjček a máme velký počet návštěvníků (a to nepočítáme návštěvníky historických prostor jako Národní knihovna Rakouska)... a dokonce ani v počtu registrovaných čtenářů na tom nejsme špatně (viz graf 13). Svědčí to o tom, že skutečně fungujeme jako knihovna vědecká, protože vyplňujeme značnou část prostoru, který vytvořila v Praze absence ústřední univerzitní knihovny.

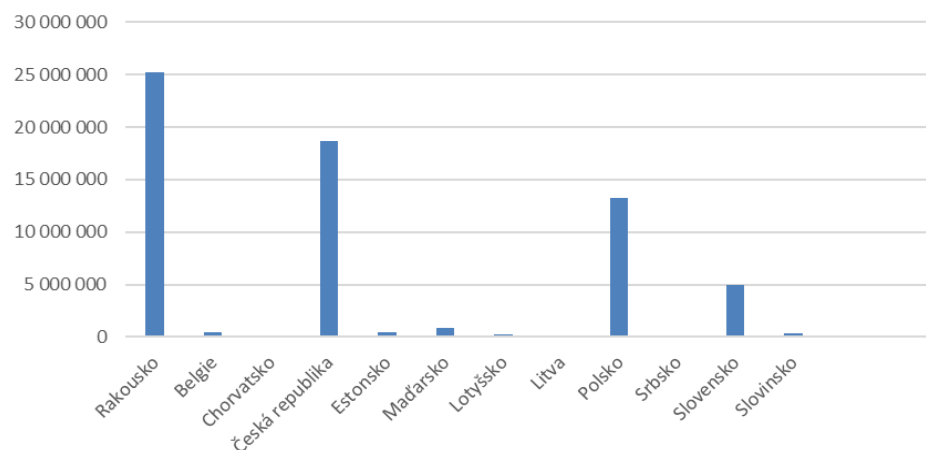
Graf 13 Výkonnostní ukazatele: registrovaní čtenáři, počet návštěvníků a počet výpůjček

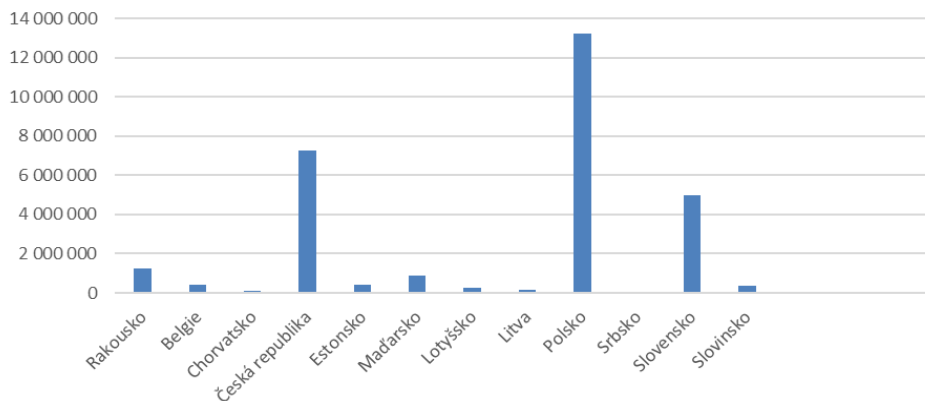
Řada údajů je lépe vysvětlitelná, pokud zahraniční knihovny také trochu lépe známe – např. vysoký počet návštěv v národních knihovnách Lotyšska a Litvy mají „na svědomí“ nové resp. zásadně nově rekonstruované budovy.

Posledním ukazatelem, který nás zajímal, bylo množství digitalizovaných knih. Protože jak rakouská, tak i naše národní knihovna digitalizovaly staré tisky ve spolupráci se společností Google, byly vygenerovány dva grafy (graf 14 a 15):

Graf 14 Počet digitalizovaných stran v r. 2017 celkem

Graf 15 Počet digitalizovaných stran v r. 2017 po odečtení digitalizace z projektů Google

Grafy mimo jiné dokládají velký význam tzv. PPP projektů (partnerství soukromého a veřejného sektoru) Google pro digitální zpřístupnění fondů zúčastněných knihoven a také ukazují, které knihovny mají velké vlastní digitalizační kapacity (Polsko, Česká republika, Slovensko).

Obecné závěry

Obecně z obdržených dat vyplývá, že:

- Většina partnerských knihoven se soustřeďuje na svou národní funkci, nikoli na funkci veřejné vědecké knihovny (tu zajišťují jiné knihovny, většinou ústřední univerzitní knihovna, která u nás neexistuje):
  - Nepočítají se často výpůjčky nebo jejich sledování pro některé knihovny není významné (Belgie a Polsko).
  - Počet uživatelů nebo i návštěv není vysoký (Maďarsko, Srbsko, Slovensko, ...).
  - Není sledována akvizice zahraniční literatury (Maďarsko, Slovinsko) nebo její objem/proporce pro některé knihovny není významný (v případě Rakouska jde zřejmě o německojazyčné knihy z Německa a Švýcarska, které jsou v Rakousku logicky považovány za zahraniční).
- Národní knihovna České republiky se dosti liší (spolu se Slovanskou knihovnou) zejména velkým podílem zahraniční literatury, což lze vysvětlit historickou tradicí, ale i tím, že na rozdíl od většiny jiných zemí Praha, resp. Univerzita Karlova jako největší univerzita v zemi, nemá svou ústřední univerzitní knihovnu obdobného typu, jako je to jinde. Pro nás to ve srovnání s jinými národními knihovnami znamená mnohem větší pracnost v akvizici, zpracování, manipulaci a službách. Domácí literatura totiž dochází do knihoven formou povinného výtisku v jednom či více exemplářích, a objemnáky po jednotlivých titulech jsou tudíž minimální.
- Obecně lze konstatovat, že menší země vynakládají relativně více prostředků na své národní knihovny, než země větší, výjimkou je svým bohatým financováním Rakousko. Srovnatelnou je s Národní knihovnou České republiky Královská (národní) knihovna Belgie.

Zamyšlení nad postavením Národní knihovny České republiky v zahraničním srovnání

Národní knihovny ve světě se různí svými funkcemi a úkoly, podle toho je různá i jejich velikost; nelze je tedy mechanicky srovnávat.

V každém případě jsou národní knihovny základním a jedinečným úložištěm národního kulturního dědictví uchovaného v dokumentech (především v těch písemných, ale v poslední době i v dokumentech digitálních). Pro mezinárodní statistické sledování knihoven tvořily národní knihovny vždy zvláštní kategorii, tím byla uznána jejich specifická a nemožnost je porovnávat s jinými typy knihoven. Veškerá evropská šetření v této oblasti byla vždy zpracovávána pro národní knihovny odděleně od knihoven ostatních.

Národní knihovny obvykle mají buď zúženou národní funkci (soustřeďují se pouze na národní produkci dokumentů, např. národní knihovny na Slovensku, v Maďarsku, Německu, Arménii, Švýcarsku...), nebo mají funkci širší; jinými slovy jsou i důležitými místy zpřístupňování zahraniční literatury. Pokud vykonávají v porovnání s Národní knihovnou České republiky užší funkce (archivní), další funkce vykonávají jiné knihovny/instituce.

Národní knihovny sídlí buď pouze v novostavbách (např. Bělorusko, Uzbekistán, Lotyšsko, Chorvatsko, Rumunsko) postavených po r. 1990, nebo v relativně nových stavbách postavených po II. světové válce (Island, Švýcarsko, Srbsko, Itálie/Řím, Nizozemsko; Estonsko a Polsko koncem 80. let 20. stol.) nebo v přizpůsobené historické budově (Rakousko) nebo velmi často v historické budově s bezprostřední přístavbou v místě (Litva, Norsko, Rusko/Moskva), resp. v historické budově a moderní budově na dvou různých místech ve městě (Francie, Rusko/Petrohrad) či na dvou různých místech v zemi (Velká Británie/Londýn a Boston Spa; Německo/Frankfurt n. Mohanem a Lipsko; Norsko/Oslo a Mo I Rana).

Situace Národní knihovny České republiky (hlavní budova v centru, depozitáře – a u nás i polovina pracovišť – jinde) je obdobná např. situaci ve Španělsku (zde je hlavní barokní budova v centru a řada depozitářů v blízkosti Madridu).

Zpravidla je v každé evropské zemi jedna národní knihovna, pouze Itálie má dvě (Florence a Řím) a Rusko tři (jednu v Moskvě a dvě v Petrohradu, z nichž jedna je pouze elektronická).

Národní knihovny bývají často i výzkumnými organizacemi a nemusí mít všechny funkce, které má Národní knihovna České republiky (specifické útvary jako Slovanská knihovna a Knihovnický institut, agentury ISBN a ISMN, funkce vědecké knihovny zahraniční literatury aj.).

Svou velikostí je Národní knihovna České republiky velkou národní evropskou knihovnou (7,2 milionu svazků) – ty velmi velké mají několik desítek milionů dokumentů (Rusko, Velká Británie, Francie) – a je relativně velmi bohatá z hlediska objemu historických fondů, což má své historické důvody.

Národní knihovna České republiky má zapsány tři své sbírky na světovém seznamu dokumentového dědictví UNESCO, což je výlučné postavení u nás¹, dále je jako jediná knihovna na světě nositelkou světové ceny programu UNESCO Paměť světa (Jikji) za

1 České zápisy viz web UNESCO: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/memory-of-the-world/register/access-by-region-and-country/cz/>.

ochranu a zpřístupnění kulturního dědictví, což obojí objektivně svědčí o jejím mezinárodním významu.

Pro UNESCO Národní knihovna České republiky zpracovala první a několik dalších pilotních projektů pro program Paměť světa v 90. letech 20. století; organizace UNESCO doporučila v r. 1999 přístup Národní knihovny České republiky k digitalizaci dokumentového dědictví jako vzorový. Spolupráce s UNESCO se projevila v osobním členství pracovníků knihovny v Mezinárodní poradní komisi programu Paměť světa (poradní orgán generálního ředitele UNESCO) v letech 1997–2000 a 2013–2017 (zřejmě jediná opakovaná nominace vůbec ve dvou různých obdobích) i v její subkomisi pro technologii (1995–2012).

Národní knihovna České republiky na žádost Open Society Fund i příslušných zemí proškolila stovky pracovníků knihoven v oblasti digitalizace v řadě zemí střední a východní Evropy a Asie (1999–2005) – to svědčí o mezinárodním uznání jejich výsledků v této oblasti.

Počátkem tisíciletí přizvala skupina knihoven států G7 Národní knihovnu České republiky k účasti na platformě Bibliotheca Universalis² (digitální knihovny), kam kromě národních knihoven zemí G7 byla přizvána pouze Národní knihovna České republiky a Královská (národní) knihovna Belgie.

Národní knihovna České republiky byla zřejmě počátkem 90. let 20. století první institucí ve světě, která v praxi aplikovala značkovací jazyky (SGML) na zpracování digitálních kopií vzácných rukopisů starých tisků (i knihovních dokumentů vůbec); tím až o 10 let předběhla ostatní evropské knihovny, přičemž do České republiky zavedla technologie, které český knihovnický svět vůbec neznal; to se opakovalo před deseti lety zavedením protokolů komunikace mezi systémy OAI a nyní protokolu IIIF; nezřídka v této oblasti v rámci České republiky čelila značné opozici v knihovnických kruzích, nicméně celosvětový vývoj jí dal za pravdu. V oblasti technologie IIIF je Národní knihovna České republiky prostřednictvím digitální knihovny Manuscriptorium třetím největším přispěvatelem evropského portálu kulturního dědictví EUROPEANA a zřejmě jediným, kdo spoluprací s EUROPEANA zpětně i využívá (umí využívat) pro získávání nového obsahu pro sebe.

Uznání v oblasti digitálního zpřístupnění kulturního dědictví se projevilo i v tom, že Národní knihovna České republiky měla před 10 lety zastoupení v poradním sboru evropské komisařky pro informační společnost a média, speciálně pro oblast digitálních knihoven (v poradním sboru byly zastoupeny jen tři knihovny: Britská knihovna, Německá národní knihovna a Národní knihovna České republiky)³.

V čem je Národní knihovna České republiky mezinárodně nadprůměrná:

- Technologie digitálních knihoven, především Manuscriptorium, je celosvětově naprosto unikátní tím, že jedna digitální knihovna bezešvým způsobem agreguje obsah takového množství dalších kulturních institucí z 24 zemí.
- Národní knihovna České republiky prosadila pro celou zemi jednotné standardy digitalizace jak historických, tak novodobých fondů; to není všude obvyklé, většinou to dělá každá instituce jinak.
- Manuscriptorium bylo snad první digitální knihovnou a tím zcela jistě první českou institucí, jejíž digitální zdroj byl zahrnut do portfolia vědecky světově významných

---

2 https://wikisofia.cz/wiki/Bibliotheca_Universalis

3 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-508_en.htm?locale=FR

elektronických zdrojů pro akademický výzkum typu Resource Discovery (EBSCO, ProQuest Summon).

- Archivace webu: Národní knihovna České republiky je společně s několika málo dalšími jednou z prvních knihoven na světě zabývajících se archivací webu (od r. 2001).
- Národní knihovna České republiky byla v pořadí šestou institucí na světě, která začala elektronicky vydávat národní bibliografii.
- Národní knihovna České republiky úspěšně realizovala historicky první projekt programu UNESCO Paměť světa.
- Národní knihovna České republiky je velice ceněna v oblasti konzervace a restaurování (obecně ochrany) knihovních fondů; v této oblasti je o spolupráci s ní a o konzultace velký mezinárodní zájem.
- V minulém desetiletí, do r. 2012, byl pracovník Národní knihovny České republiky členem řídicí rady Evropské knihovny TEL, na jejímž základě vznikla v r. 2008 EUROPEANA (přispíváme do ní od počátku).
- Pracovníci Národní knihovny České republiky byli ve své době členy vědeckých rad národních knihoven Slovenska a Lotyšska a členy vědecké rady francouzského národního programu digitálního zpřístupnění historických dokumentů Biblissima.
- Národní knihovna České republiky je v pořadí čtvrtou národní evropskou knihovnou, která navázala spolupráci se společností Google prostřednictvím tzv. PPP (partnerství soukromého a veřejného sektoru) projektu, a to po národních knihovnách Nizozemska, Rakouska, Itálie (tam bylo smluvním partnerem pro řadu knihoven příslušné ministerstvo kultury); až po Národní knihovně České republiky následovala Britská knihovna – to svědčí o mezinárodním uznání významu našich knihovních fondů (partnera si vybírá Google, nikoli knihovna).

90. léta minulého století byla obdobím nebývalého růstu a rozvoje, v 1. desetiletí tohoto tisíciletí si pak Národní knihovna České republiky vybudovala velmi silnou mezinárodní pozici. Zejména aplikace moderních technologií poté u nás postoupila do další fáze: z pionýrských dob, kdy se řada elementárních věcí vyvíjela na místě, přichází období implementace a adaptace již rozvinutých technologií z řady dalších oblastí lidské činnosti, což je finančně značně náročné nejen při jejich zavádění, ale zejména při jejich údržbě a obnově.

V současnosti je Národní knihovna České republiky v mezinárodním srovnání národních knihoven technologicky velmi rozvinutou institucí, jejíž stále velmi dobrou mezinárodní image kazí neúměrně dlouhá rekonstrukce Klementina a s tím spojené špatné fyzické knihovnické služby a všeobecná únava, frustrace a nespokojenost zaměstnanců i uživatelů z přetrvávajících provizorií. Z tohoto důvodu má dlouhodobě Národní knihovna České republiky mnohem lepší renomé v zahraničí než doma, takže musí na domácí scéně často čelit otázkám a útokům, ale i zpochybňování vlastní existence a potřeb rozvoje, které jsou v jiných zemích nemyslitelné, protože každá národní knihovna je poklad své země z podstaty věci.

KNOLL, Adolf. Postavení Národní knihovny České republiky a její srovnání s dalšími vybranými evropskými národními knihovnami. *Knihovna: knihovnická revue*, 2019, **30**(1), 79–92, ISSN 1801-3252.